

## ERDÉLYI TÁNCOS-ZENÉSZ ADATKÖZLŐK „TESTKÖZELBŐL”

Tanulmányomban a magyarországi néptáncos szubkultúra és az erdélyi táncos-, zenész adatközlők viszonyát kívánom bemutatni. Több olyan eseménynek (táncház, néptánc tábor) voltam részese, ahol az ún. *hagyományörző* előadók kiemelkedő szereppel rendelkeztek. Nem csupán ottlétük, hanem tevékenységük (éneklés, zenélés vagy a táncolás) miatt is felkeltették a néptánc- és népzene kedvelők figyelmét. A magyarországi táncantropológiai kutatások fókuszában eddig leginkább olyan tanulmányok szerepeltek, melyek a táncmozgalmak hatásáról számoltak be egy adott falu táncéletére, társadalmi kapcsolataira vonatkozólag.<sup>1</sup> Jelen írásban arra törekszem, hogy bemutassam az erdélyi zenész-, táncos adatközlők és a táncmozgalmak kapcsolatrendszerét, illusztráljam, hogy az adatközlőkkel való személyes találkozás milyen mértékben befolyásolja a táncmozgalmak viselkedését, valamint az események hangulatát.

Hipotézisem az, hogy a táncmozgalmak közösség az erdélyi táncos-zenész adatközlőkre olyan entitásként tekint, akik az autentikus népi kultúra területén autoritással rendelkeznek, a hiteles, hagyományos, eredeti és az autentikus népi kultúra tudói, forrásai,<sup>2</sup> mely képzetet felerősítheti a velük történő személyes találkozás, közös élmények.

Terepkutatásom során a csoport interakcióit, az adott események menetét vizsgáltam a résztvevő megfigyelés, interjúkészítés, helyszíni jegyzetelés, fotózás és terepnapló készítés módszerével. Tánc tábori adatgyűjtésemet kiegészítettem egy on-line kérdőívvel, melyben megkértem a válaszadókat, hogy az adatközlőkkel, tánc tábori, táncos élményekkel kapcsolatos kérdéseimre adjanak szöveges választ.

A következőkben tehát esettanulmányokon keresztül mutatom be a táncmozgalmakban fennálló adatközlő-kultuszt. A tanulmány első fejezetében ismertetem a vizsgált csoportokat, majd a kultusz kutatásról, hősökről és sztárokról teszek említést. Ezt követően bemutatom a választott terepet, majd az autentikussággal kapcsolatos értelmezéseket. Kutatásomban nem az „autentikus” fogalom meghatározása a cél, hanem az, hogy az általam vizsgált közösségek hogyan vélekedik a kérdéssről, miért válik fontossá az autentikusság és vajon mi az ideológia mögötti tartalom a szubkultúra értelmezésében. Végül az eredmények és a kutatás további lehetőségeinek felvázolásával zárom dolgozatomat.

1 Vö.: VARGA 2014., SZŐNYI 2014.

2 Itt a Bartók-Kodály féle „tisza forrás” elképzelései jelennek meg.

## A KUTATÓ ÉS A KUTATOTTAK

Szegedi egyetemista koromban ismerkedtem meg a néptáncal. Másodéves néprajz alapszakos hallgatóként a – szak által kínált – táncantropológia, táncfolklorisztika szakirányon folytattam tanulmányaimat. Ekkor kezdtem el néptáncolni is, így egyetemi éveim során a táncsal nem csupán elméleti, hanem gyakorlati szinten is foglalkoztam, táncsoportba és táncházakba jártam. A válaszúti<sup>3</sup> néptánctáborban először egy terepkutatás alkalmával vettem részt egyetemi oktatómmal és csoporttársaimmal.<sup>4</sup>

Kutatási céllal 2014 nyarától, egy külföldi mesterképzés keretein belül, látogatom a tánctáborokat.<sup>5</sup> Vizsgálatom elsődleges célja a táncoktatás menetének megfigyelése volt, később az táborozók és a táborba hívott adatközlők interakcióit tanulmányoztam, mivel az első terepmunkám során, a Kolozs megyei Györgyfalván,<sup>6</sup> egy számomra különleges esettel találkoztam. A tábor egyik estéjére egy híres cigányzenész, Kodoba (Códoba) Martin „Florin” érkezett.<sup>7</sup> A táncházmozgalom körében jól ismert zenész láttára az egyik táborozó nagy lelkesedésben tört ki és kijelentette, hogy meg akar vele ismerkedni, sőt úgy érzi, hogy még egy pálinkára is meg kell hívnia. Számomra a zenész jelenléte nem volt meglepő hatással, mivel más környezetben már találkoztam „Florinnal”. Néprajz szakos hallgatóként több lehetőségem is volt Erdélybe utazni, találkozni az idősebb táncosokkal, zenészekkel, közöttük terepmunkát végezni, beszélgetni az „adatközlőkkel”. Az ilyen jellegű alkalmak azonban nem gyakoriak a néptánc kedvelők körében. Kutatásaim során többször is beszélgettem az erdélyi falusiakkal, személyesen ismertem a táborba vagy táncházba hívott vendégeket, vagy a számomra ismeretlenekkel is könnyedén szóba elegyedtem. A kortárs táncházas ismerőseim közül ezt többen is észrevették. Emiatt kérdeztek például arról, hogy honnan ismerem „Florint” vagy az ördögösfüzesi<sup>8</sup> Anna nénit, mikről szoktam velük beszélgetni, miért táncoltam „a visai bácsival”, milyen volt ez az élmény, satöbbi. Az effajta figyelem még jobban megerősítette bennem azt a feltevést, hogy az erdélyi falusi hagyományörző táncosok és zenészek fontos, jelentőségteljes személyekként vannak számon tartva a táncházas szubkultúra körében.

3 Románul Răscruci.

4 Valamint a visai (Vișea, Kolozs megye) falusiakkal, akik az esti táncház folyamán táncbemutatót tartottak.

5 Három tánctáborban kezdtem el kutatásaimat: Györgyfalván (Gheorghieni), Kalotaszentkirályon (Sâncraiu) és Válaszúton (Răscruci). A témában bővebben lásd: SZÉKELY 2016.

6 Györgyfalva (Gheorghieni) Kolozsvártól 8-10 km-re található település, ahol 2011 óta szervez a helyi Falu Kútja Egyesület nyári tánctáborokat.

7 Magyarpalatkai (Pălatca) zenész, a falu az erdélyi Belső-Mezőség egyik muzsikusközpontja, több zenész cigánycsalád él és élt ezen a környéken, melynek legismertebbje a Kodoba család. KÖNCZEI 2009.

8 Románul Fișeu Gherlii.

## A táncházas szubkultúra és az adatközlők

A többségi kultúrától eltérő kisebb társadalmi csoport szubkultúraként is értelmezhető, hiszen azonos normák, közös gondolkodás-, és viselkedésmód kapcsolja a tagokat össze.<sup>9</sup> A kifejezést a szociológiában használták először, bár több kritika is megfogalmazódott ellene, Andy Bennett szerint „*mára vélhetőleg alig több mint egy kényelmes, mindenre ráhúzható kifejezés, mely alkalmazható a társadalmi élet bármely vetületére, ahol fiatalok, stílus és zene találkozhatnak.*”<sup>10</sup> Kutatásom során a szubkultúra kifejezést használom, mivel úgy gondolom, hogy ez a kifejezés árnyalja legjobban a táncházások társadalmi beágyazottságát. Vizsgálatom középpontjában a népzene, néptánc kedvelői, a népi kultúra iránt érdeklődők, a táncházások állnak. A közösség szabadidejét szívesen tölti néptánc- vagy népzene-tanulással (általában valamilyen csoportban), táncházakban, népzenei eseményeken, tánctáborokban, továbbá rendelkezik sajátos weboldallal, magazinokkal.<sup>11</sup>

A népi kultúra és társadalom kutatói egyének és csoportok által elmondott adatokat, információkat szereznek meg egy vizsgált témára vonatkozólag. A 19. század végétől már gyakran személyekhez kapcsolódva, konkrét, megnevezett egyénekhez kötve, ún. adatközlőkre hivatkozva publikálják ezeket. A kulcsadatközlők bevonása a kutatásba olyan módszert jelent, amelyben a kiválasztott személy kiindulópontot jelent az általános ismeretek megszerzéséhez. A szövegfolklorisztikában, Magyarországon az 1940-es években bontakozott ki az egyéniségkutató módszer, melyben eleinte a mesélők életével, repertoárjukat, előadói képességeikkel kapcsolatban folytattak vizsgálatokat. Ezt a megközelítést vette át később a táncfolklorisztika is. A néprajzkutatók tehát gyűjtött anyagaikat konkrét személyekhez kötötték, ekkor vált szélesebb körben elterjedté az adatközlő kifejezés.<sup>12</sup> A néprajztudomány figyelmet szentel a népi specialistákra is, akik egy lokális és regionális közösség tagjai.

A népi specialista kiemelkedő készségekkel, tudással és teljesítménnyel rendelkezik a kultúra valamely területén. Tudását a helyi hagyományokból, valamint idegen forrásokból, informális módon (nem közvetlen tanítás útján) szerzi meg. Az adatközlő kifejezés, Keszeg Vilmos szerint, egy olyan egyénre utal, aki a helyi társadalom hagyományait jól ismeri, a kutatás számára hitelesen közvetíti tudását. Erdélyben népi specialistáknak a népdalénekesek, mesemondók, zenészek és táncosok számítanak, akik a közösségben biztosították a hagyomány fennmaradását, mivel a mindennapi élet valamely területén fontos szereppel rendelkeztek. A népi specialista kulturális tőkéje gazdagabb, hiszen tudatosan gazdagítja ismereteit, repertoárját. Életformáját is nagyban meghatározza a speciális

9 COHEN 1969.

10 BENNETT 2005. 127.

11 KAUCSUK 2012.

12 PALÁDI-KOVÁCS 2015. 8-762.

szerepre való felkészülése, tevékenysége, esetleges utódainak kinevelése. A népi kultúrával való foglalkozás fontos helyet foglal el a specialista életében.<sup>13</sup>

A magyar tánc kutatás eredményei tánc típus, tánc régió és táncos egyéniség szerinti monográfiákban jelentek meg. Utóbbi kategóriába kb. ötven kiváló paraszttáncos tánc tudásának kialakulásáról, változásának vizsgálatáról szóló kiadvány kiadása volt tervben.<sup>14</sup> Az egyik legismertebb ilyen monográfia Mátyás István „Mundruc” magyarvistái<sup>15</sup> (2004), a másik Karsai Zsigmond lőrincrévei<sup>16</sup> paraszttáncosról készült (1989), más táncos egyéniségek csupán felsorolás-szerűen egy kiskönyvben kaptak helyet.<sup>17</sup>

## TÁNC TÁBOROK

Jelen tanulmányhoz két terepen végeztem kutatást: három erdélyi tánc táborban és egy magyarországi tánc házban. 2014 nyara óta látogatom a Kolozs megyei Györgyfalván, Kalotaszentkirályon és Válaszúton megrendezett néptánc- és népzene táborokat, melyek mára már általános nyári elfoglaltságként tarthatók számon a hagyományos tánc és zene iránt érdeklődők körében. A tánc tábor egy szervezett társadalmi összefogás, mely több táncalkalmat és közösségi eseményt foglal magába. Az egyhetes intervallum folyamán a résztvevők táncolni és/vagy zenélni tanulhatnak, az esti órákban pedig lehetőségük nyílik arra, hogy a napközben tanultakat a tánc házban is gyakorolják.

Éjszaka a *folkkocsmában* a nótázás, az „ének, zene, tánc, alkohol”<sup>18</sup> kapja a fő szerepet.<sup>19</sup> A táborok résztvevőit öt kategóriába oszthatók: a tanulók, az oktatók (elismert táncosok, zenészek), a szervezők, az esti muzsikálásra meghívott magyarországi és erdélyi fiatal zenészek, illetve az erdélyi „adatközlők” csoportjára. A táborokat egy-egy faluban rendezik meg,<sup>20</sup> a szervezők néprajzi ismeretterjesztő előadásokról is gondoskodnak, hogy az ide látogatók

13 KESZEG 2015.

14 FELFÖLDI 1999.

15 Románul Viștea.

16 Románul Leorinț.

17 FELFÖLDI - GOMBOS 2006.

18 Itt és a továbbiakban a forrásmegjelölés nélküli idézetek az általam 2014-ben és 2016-ban szerkesztett, a néptánc táborokról szóló online kérdőívről (<https://docs.google.com/forms/d/13hmMt283A8LirG-4NbAPWmfgCBjXJezt6E9QJQYSbSA/viewform> Utolsó letöltés: 2016. 12. 04.) adott válaszokból származnak.

19 RONSTRÖM (1989) alapján készült meghatározás.

20 Erdélyben huszonhárom ilyen jellegű tábor szerveznek meg nyaranta (Romániai Magyar Néptánc Egyesület 2013).

megismerkedhessenek a környék kulturális sajátosságaival.<sup>21</sup> A táborozók három – kezdő, középhaladó és a haladó – csoportra osztva, a térségre jellemző táncokat tanulnak, így például 2014 nyarán, Válaszúton a mezősegi táncok közül a kezdők magyarpalatkait, a középhaladók válaszútít, a haladó csoport pedig a bonchidai férfi- és páros táncokat tanultak meg.<sup>22</sup> A hét második felében, a „szabadnapon”, amikor a délelőtti szabadfoglalkozással, a délután a táncpróbákkal telik, a táborozók a környék látványosságait tekinthetik meg.<sup>23</sup> A táborok nyolc nappal állnak, ebből hat nap az aktív. A táncok elsajátítása kétféle módon valósulhat meg. Formálisnak tekintem a napközben zajló, instrukciókkal ellátott, táncfolyamatok tanulásával töltött irányított táncoktatást és informálisnak az esti táncházakat. Mindkét alkalommal a táncot élőzene kíséri. Az előbbinél, szemben a tánccsoporthoz gépzenere történő gyakorlatával, a táborokban az élő zenés próba egy emelkedettebb élményt ad, „hangulata van, [látjuk, hogy a zenészek] élvezik a zenét, zenekarnak való táncolás lehetősége [tetszik],” „nagyon jó az élő zene, összehasonlíthatatlan a gépzenevel.”

Az esti táncházakat az „előzőekben tanultak gyakorlása” jellemzi, valamint a néptánc „átélésének” élményét, egy „külön világot” teremt meg, ahol informátoraim szerint itt „megélheted a magyar néptáncot, népzene.” A táborozók számára a táncház egy falusi mulatságként elevenedik meg. A tánc tábor „egy hely, ahol megismerheted, tanulhatsz, de meg is élheted is a magyar néptáncot, népzene.” Falusi báljaink modern kori megfelelői.” Az adatközlők jelenléte „teszi igazán hitelessé és elmélyítette, számomra több táncanyag is úgy lett igazán hiteles, úgy éreztem rá igazán az «ízére», hogy megismertem a helyieket.”

Az adatközlőkről volt, aki a következőképpen fogalmazott: „a táncházakban sokkal föl szabadultabbak, ott nem muszájból táncolnak, énekelnek, csak simán jól érzik magukat.”

## Tánc ház az adatközlőkkel

A következőkben a válaszüti tánc tábor olyan eseményét fogom bemutatni, ahol az esti tánc házban az adatközlők is részt vettek. Az esti program kilenc óra körül kezdődött. Az első táncrend után a meghívott vendégek bemutatója következett. A tánc után a tábor egyik oktatója felkérte a falusiakat a bemutató elkezdésére, ekkor a táborozók egy fél körben helyezkedtek el a csűrben, miközben előkészítették fényképezőgépeiket, kamerájukat, hogy megörökítsék a táncosokat.

21 Ez leginkább a válaszüti táborra jellemző, ahol a hét folyamán több olyan néprajzost kérnek fel, akiknek kutatási területe Mezőség, így például dr. Könczei Csongor Tánc és muzsika Magyarpalatkán címmel tartott előadást 2015-ben, Kallós Zoltán pedig moldvai, kalotaszegi és mezősegi gyűjtőútjairól, élményeiről mesélt.

22 Ezek a táncrendek a tánc házmozgalomban népszerűek, ezért is gyakrabban látogatott tábor a válaszüti.

23 Válaszút esetében például a közeli Bonchidára vagy Székre kirándulnak a táborozók.

A táncház színházzá változott, ám az adatközlők nem egy emelvénnyel ellátott színpadra kerültek, hanem a kialakult félkör, a meghívottak elhelyezkedése a zenekar előtt, valamint az adatközlők és a táborozók között létrejött távolság hozta létre a színpadszerű felállást. A térhasználat miatt táborozók tömege így közönséggé vált a nézőtéren, a táncosok pedig előadókká a táncház „színpadán.” A köztük lévő távolság azért alakult ki, hogy – egyrészt – a bemutató jól látható legyen, de ez szerintem szimbolikusan ennél többet jelent. A tiszteletadás egyik megnyilvánulásaként is értelmezhető, hiszen a táncosok előadása így kiemelt pozícióba került, a nézők nem zavarhatták meg az idilli képet. A táborozók az adatközlők előadását egyfajta produkcióként kísérik végig. Egy táborozókat arról kérdeztem, hogy mit figyeltek ez alatt, mit tetszett nekik a bemutató alatt: „a stílusa, a hangulata a szovátinak [az, hogy] nyugodtan táncolták. [...] Néztem a néniket, hogy ők hogyan csinálják a forgáslépéseket, mert ők nem ilyen vadul táncolnak [...] én jobban is szeretem az időseket nézni, mert náluk így megvan, már így megérett az egész tánc.” A táncbemutatót hatalmas taps és ováció követte, majd az oktatók arra szólították fel a táborozókat, hogy ők is csatlakozzanak az adatközlő táncosokhoz. Az este egy közös táncrenddel folytatódott, amiről az egyik informátorom másnap így mesélt: „tegnap, hogy ők táncoltak este a táncházba és utána be lehetett így melléjük állni [...] ez így nagyon jó élmény volt!” A táborozók így „egy szintre” kerülhettek a táncosokkal. Ezzel pedig megszűnt a táncház színházszerű elrendezése, színpadszerűsége, s a multság folytatódott tovább.

Informátoraim az adatközlők táncbéli mozgását, a gesztuselemeket, tánctechnikát, a figurákat próbálják figyelni és ellesni, továbbá a mozgást, a tartást, a párok közötti kapcsolat létrejöttét, a stílust, illetve azt, hogy hogyan képesek a táncosok szavak nélkül is kommunikálni egymással. A táborozók fő célja, hogy megfigyeléssel tanulják meg a helyi táncra jellemző mozdulatokat, elemeket, amelyeket csak az idősebb táncosoktól láthatnak, vagy „az aznap tanult figurákat, hogy forgatják a lányokat. Van-e valamilyen táncbéli «sajátossága» a párnak.” A közönség a táncelőadás során a következőkre is figyel: „a [táncosok] testtartásukra, hogy hova tekintenek például az egyes zenészek, ki kivel táncol. Új figurákat is lehet mindig tanulni persze, de az adatközlők nekem inkább a «hozzaállásukban» fontosak.”; „amikor fellépnek az adatközlők, olyankor minden mozgásukra odafigyelek, próbálom elraktározni a memóriámban, hisz lehet, hogy jövőben már nem lesz lehetőségem ugyanezt, ugyanígy, ugyanezekkel az adatközlőkkel átélni.” A táborozók kamerájukkal egy általuk kialakított autentikus képet rögzítenek.

Ez esetben a kontextus az, amelytől az erdélyi táncos adatközlők előadását stilisztikailag megfélelőnek, odaillőnek tekinti a néző, így egy autentikus táncesemény élményével gazdagodik: „mintha visszacsöppenne az ember a régi időkbe”. Sokan átadják magukat az élménynek, figyelemmel kísérik azt is, „hogy mennyire élvezik, amit csinálnak – mert ha tényleg szívből csinálják, akkor ez

a legmegragadóbb dolog az egészben,” s, ahogyan lehet „próbálom magamba szívni a tánc sajátságait”, írja az egyik válaszadóm.

A felsorolt példákból az látszik, hogy az adatközlő zenészek és táncosok nagyon fontos szereplői a tánc táboroknak. A személyes találkozásnak köszönhetően a résztvevők egyfajta „többlettudással”, tapasztalattal és a hagyományos népi kultúra élményével gazdagodnak. Lehetőségük van „az eredeti miliő [megtapasztalására]”, melyet a táborozók a következőképpen írtak le: „százszor többet ér, ha találkozol egy «adatközlővel» és láthatod, hallhatod élőben, mintha csak egy lenne az otthoni adatbázisból, amit szükséghelyzetben, vagy akár szórakozásképpen végighallgat az ember. Sokkal többet mondhat el egy élő találkozás, kibővítheti, átformálhatja az addigi kialakított képet, sajátossá teszi, átlényegíti,” vagy épp: „nagyon szeretek adatközlőkkel találkozni. Népdalénekek, és hihetetlen élmény, mikor a kedvenc énekemet, amit egy adatközlőtől tanultam meg magnóról, maga az adatközlő éneklí egy koncerten, és ott van előttem élőben. Beszélgetni is hihetetlen élmény velük.”

## A TINNYEI MEZŐSÉGI BÁL

A fenti példával ellentétben a következő tánc ház tanulságai egy alkalomhoz köthetők, így az estét tudósítás-szerűen, vagyis az események időrendjét követve írom le.<sup>24</sup> 2016. május 7-én a Piliscsaba melletti Tinnye falujában került megrendezésre „a Mezőség Tinnyén meg a csávásiak” névvel egy mezőségi bált,<sup>25</sup> melyet a Rézraktár Hard Rock Cafe szervezett. Az est központjában az erdélyi Mezőségről érkező énekesek, zenészek és a Maros megyei Szászcsávás muzsikusai szerepeltek. A találkozó több budapesti és helyi érdeklődőt is a kultúrházba csábított, ahol egy műsor keretén belül zenéltek és énekeltek a meghívott előadók. A nézőtér megtelt, a közönség izgatottan várta a koncertet. Először a szervezőség egyik tagja beszélt a meghívottakról, ottlétük jelentőségéről. Szerinte a vendégek egy olyan „átfogó, gyönyörű, tökéletes kultúrában éltek, melyet a mai élő ember számára nehéz elképzelni.” A szintén zenész konferanszié elmondta, hogy: „ezektől az emberektől tanultuk mi meg, hogy hogyan kell úgy szórakozni, hogy közben nem vesztí el az ember az esztét, gyönyörűen táncol, szép mozdulatokat csinál.” Majd kiemelte az erdélyi zenészek, énekesek és az érdeklődő közönség közötti legfőbb különbséget: összehasonlításának alapját az a képzet adta, hogy az erdélyi emberek „minőségi életet éltek”, mivel ők nem színpadon, hanem gyakorlatban, annak eredeti funkciójában alkalmazták az énekeket, táncokat, zenéket. A szervezők célja az eseménnyel az volt, hogy megmutassák, hogyan is kellene a fiataloknak faluhelyen és nagyvárosban egyaránt kulturális

24 E folyamattal a megfigyelt jelenségek nagyobb mélységgel bontakozhatnak ki a kutató előtt. FEISCHMIDT 2007. 231.

25 Forrás: <https://www.facebook.com/events/1616580688667252/>, (Utolsó letöltés: 2017. január 23.)



életet élniük, vagyis szórakozniuk, „milyen zenére, milyen énekekkel, milyen táncokkal,” s ezt a vendégekkel kívánták reprezentálni. A közönség egy helyi tagja kissé illuminált állapotban volt, így a hosszú szónoklatra a „Muzsikálj!” felkiáltással reagált, melyre a szervező elmosolyodva kiemelte, hogy „ha ezt nem mondom el, akkor nem lesz érthető, hogy miért gyűltünk itt össze.” A megnyilatkozásokból az látszik, hogy a magyarországi zenész elfogultan viszonyul az erdélyiekhez, akik (legfőképpen) tudásuk miatt válhatnak megbecsültté a táncházmozgalomban, mint szubkultúrában. Az est mezősegi zenével kezdődött, egy széki kontrás közreműködésével. A teremben lehetőséget biztosítottak arra, hogy a jelenlévők táncoljanak is. Ezt az alkalmat kihasználva budapesti tánccsoportok legényei széki férfi táncokat táncoltak. A program folytatásában Székről Ördögösfüzesre „látogattunk”, az egyik énekes asszony előadásának, és a magyarországi zenészeknek köszönhetően. Majd a műsor buzai énekesekkel folytatódott, akik után két magyarpalatkai zenészt mutatott be az est vezetője. Moldovan Ștefan<sup>26</sup> kontrás bekonferálásakor a közönség az addiginál hangosabb ujjongásba tört ki. Róla a következőképpen nyilatkozott a szervező: „a legelső felvétel, amit én ismerek vele, azt hiszem ’69-ből való, na, most ezt a szintet képzeljük el, hogy egy ilyen zenész áll Tinnye színpadán!” Az est utolsó előadója a szászcsávási cigányzenekar volt. A banda primása énekelt is, ám hangja néha elcsuklott, torka felé mutatott, fájdalmai is lehettek, ezért a közönség, bátorításképp és a tiszteletadás egyik formájaként tapssal és hangos ovációval bízta. Előadásuk végeztével a zenekar stílszerűen a „Gyertek, fiúk menjünk a kocsmába” kezdetű dalt játszotta, ami közben a pár száz méterrel odébb lévő poharazóba vonultak a résztvevők. Az est további menetében a söröző udvarán, és egy kisteremben kezdődött a kötetlen multság, táncház. Volt olyan sarok a kocsmában, ahol a három mezősegi asszony több órán keresztül énekelt, hozzájuk az érdeklődők is csatlakoztak, felvételeket is készítettek. Az udvar egyik részén a szászcsávásiak helyezkedtek el, muzsikáltak és beszélgettek. Végül egy olyan esemény kerekedett, ami – a megkérdezett résztvevők szerint – egy kisebb méretű táncháztalálkozóra hasonlított, vagyis mindenki megtalálhatta a kedvére valót, aki énekelni szeretett volna, vagy új dalokat tanulni, rögzíteni, volt, aki táncolhatott, és ehhez megtalálhatta a magának tetsző falut, Magyarpalatkát, Széket, vagy épp Szászcsávást egy helységen belül.

---

26 Született: 1943. KÖNCZEI 2009. 24.



## KULTUSZKUTATÁS

Az erdélyi adatközlők csoportja és a táncházas szubkultúra közötti viszony értelmezéséhez különböző elméleti megközelítéseket használok. A kultusz fogalom definiálásához a latin *cultus* szó magyarázata elengedhetetlen. A *cultura* a *colere*, vagyis művel, gondoz valamit, tisztelettel van valami iránt származéka, így a *cultus* valaminek a (meg)művelését, ápolását, tiszteletet és imádatot jelent valami iránt. Mai értelmezése alapján úgy határozható meg, hogy a kultusz szertartásokban kifejeződő vallásos tisztelet, vagy valaki, valami iránti nagyfokú, gyakran túlzott tiszteletet jelöl.<sup>27</sup> Önálló kutatási diszciplínaként a vallási és irodalmi kultuszkutatás<sup>28</sup> szerepel, de beszélhetünk még a történelem, a politika, valamint a populáris kultúra szereplőinek kultuszáról is. E megközelítés a kulturális antropológiának azon ágához kapcsolódik, amely a törzsi, a paraszti kultúrák, a középkori közösségek után a modern ember társadalomlélektanát, magatartásának általános mozgatórugóit vizsgálja egy speciális kultúrtörténeti jelenségen keresztül.<sup>29</sup> A kultusz főszereplői különböző funkcióval rendelkezhetnek: lehetnek közvetítők, médiumok, lélekvezetők, a különféle csoportok identitásformáló szereplői is.<sup>30</sup> Személyükről történetek születnek, ereklyéknek számítanak a hozzájuk fűződő tárgyak, sírhelyük zarándokhellyé, maguk pedig emblematisztikus személyekké válnak.<sup>31</sup>

A kultuszok létrejöttének indoklására Takáts József tesz kísérletet. Tanulmányában háromféle magyarázatot sorol fel: az első szerint az ember eredendő szakrális igényeit elégítik ki a kultuszok, melyek nem csak vallási környezetben, hanem kvázi-vallásos viszonyulásokban is megjelenhetnek (pl. bizonyos embereket összekapcsol egy-egy ideológiával). A második magyarázatban a nyelvhasználat válik meghatározóvá. A nem-vallási jellegű kultuszokban használt kifejezések és szokásrend alapján profán és szakrális kettősségek lelhetőek fel, ezért a tanulmány szerzője ezt ugyancsak egy kvázi-vallásos összefüggésként említi. Takáts felsorolását a nem-vallásos jelleget viselő kultuszokkal zárja, melyek egy tiszteletfajta kifejezésére szolgálnak. Ebben az esetben a tisztelet nem egyszerűen egy személyre, vagy személyek csoportjára irányul, hanem az egyén tettének, alkotásának, életének vagy életformájának egy közösség által elfogadott jelentésére. E tiszteletfajta az emberi világ hierarchikus elképzelése szerint működik, vagyis nem önmagával egyenrangúként tekint a hódolat tárgyára, hanem mint magasabb rendűre, példaszerűre.<sup>32</sup>

27 DÁVIDHÁZI 2007. 3.

28 Például Shakespeare-kultusz. Vö.: DÁVIDHÁZI 2007.

29 KALLA 1994. 7.

30 KALLA 1994. 8.

31 POVEDÁK 2011.

32 TAKÁTS 2005.

Dávidházi Péter szerint a kultuszok kutatójának ki kell lépnie saját tudatának keretéből, és belehelyezkednie a hívők világában, hogy ez által megérthesse a kultikus beállítódás, szertartásrend és nyelvhasználat működését. A kultusz, mint beállítódás Dávidházi szerint a következő: „bizonyos szellemi vagy anyagi értékek rajongó, mértéket nem ismerő, mindenek fölötti tisztelete, tehát teljes és feltétlen odaadás, mely imádata tárgyát minden szóba jöhető vád alól eleve felmenti.”<sup>33</sup> Dávidházi a kultuszok meghatározásában említi a csoport szokásrendjének fontosságát is, mely a „szentnek tekintett helyek fölkereséséből, ereklyék gyűjtéséből, szövegek áhítatos gondozásából, szent idők megünnepléséből, szertartásokon való részvételből, és életszabályozó előírások betartásának igyekezetéből áll.”<sup>34</sup> A szerző a nyelvhasználatot is kiemeli a kultusz, mint beállítódás meghatározásában. Ez a „túlnyomórészt olyan (magasztaló) kijelentésekben ölt testet, melyeket sem bizonyítani, sem cáfolni nem lehet, mert részletes tapasztalati ellenőrzésükre nincs mód.”<sup>35</sup>

### **Az adatközlők kultusza**

Az adatközlők kultusza is az utóbbihoz hasonló jelleget mutat. Hiszen nem csupán az idősebb, hagyományos úton tanult zenészek és táncosok iránt, hanem azok cselekedeteik, életformájuk és tudásuk, élettapasztalatuk iránt mutatja ki tiszteletét a szubkultúra: „Megtisztelő és felemelő élmény olyanoktól tanulni, akik abban nőttek fel, amit nekünk már sajnos csak tanulással lehetséges elsajátítani.” Az adatközlők példaképekként, mintaadókként, autoriter személyekként szerepelnek táncházmozgalom tagjai számára.

A táncházmozgalom az erdélyi idősebb emberek, a táncosok és a zenészek tudása és a megélt tapasztalati iránt mutat rajongói magatartást. A tisztelet kimutatását több fórumon keresztül is végzi a szubkultúra. Ide sorolom azokat az eseményeket, amelyek középpontjában az adatközlők szerepelnek, ilyen például a „Tedd ki a pontot!” Nemzetközi Legényesverseny, melyet minden év áprilisában rendeznek meg. A verseny szervezői egy-egy kiváló tehetségű erdélyi férfi legényes táncát kiválasztják, melyet a versenyzőknek, mint kötelezően megtanulandó anyagot kell színpadi körülmények között, egy kihelyezett szakmai zsűri előtt előadniuk.<sup>36</sup> Az adatközlők továbbá különféle fesztiválok, táncházak főszereplői

---

33 DÁVIDHÁZI 2007. 3.

34 DÁVIDHÁZI 2007. 3.

35 DÁVIDHÁZI 2007. 3.

36 A versenyről és az autentikusság kérdésköréről lásd bővebben: SZÉKELY 2015.

is lehetnek: jászberényi Csángó Fesztivál,<sup>37</sup> Országos Táncháztalálkozó és Kirakodóvásár,<sup>38</sup> budapesti, vagy magyarországi táncházak.<sup>39</sup>

Dávidházi meghatározására visszautalva a táncházas szubkultúrának is vannak „szentnek” tekintett terei, szimbolikus helyei, melyek a rájuk vonatkozó elképzelések miatt válnak jelentőssé.<sup>40</sup> Ilyenek lehetnek akár települések, például a Kolozs megyei Szék,<sup>41</sup> az itt található táncház mintájára szervezték meg az első budapesti táncházat is 1972-ben,<sup>42</sup> régiók, akár Kalotaszeg, Gyimes, vagy nagyobb területként maga Erdély. Feischmidt Margit szerint az identitásépítésben szerepelhetnek „meg- és újraalkotott haza” képzetek, melyek a nemzethez való kapcsolódás alapjait szolgálják. Feischmidt szerint Erdéllyel kapcsolatban kettős magatartás figyelhető meg: egyrészt a hasonlóság, azonosság, valamint a különbözőség és a másság. Magyarországon két eltérő kép él Erdélyről: az egyik szerint elmaradottság, civilizátlanság jellemző e vidékre, a másik pedig a magyart, „magyarabbat”, az ősit, az autentikus magyar kultúrát őrző kultuszhelyként tünteti fel Erdélyt.<sup>43</sup> Az ereklje eredetileg a szentek testi maradványát vagy velük kapcsolatos tárgyi emléket, valamint egy meghitt, becses tárgyat jelöl.<sup>44</sup> Az amatőr néptáncosok körében például gyakori a népművészeti tárgyak gyűjtése. A varrottasok, kerámiák, hangszerek vagy épp az autentikus paraszti viseletek<sup>45</sup> több helyszínen is beszerezhetőek: a Budapesten található Néptáncosok

37 „A Csángó Fesztivál célja, feladata, küldetése: Célunk, hogy egy adott kisebbségben élő magyar népcsoport, esetünkben a csángó magyarok kulturális értékeit, életét, a csángó embereket minél szélesebb rétegnek bemutassuk. Feladatunk, hogy minél tovább sikerüljön megőrizniük kisebbségi létükben a tradicionális, egyedi csángó magyar kultúrájukat. Küldetésünk, hogy minél többen megismerjék a határainkon innen és túli autentikus magyar és európai kultúrákat, népművészeti értékeket.” Vö.: <http://www.csangofesztival.eu/node/68>, (Utolsó letöltés: 2017. január 25.)

38 „Az Országos Táncháztalálkozó és Kirakodóvásár – mint az egyik legjelentősebb hazai folklórfesztivál – a népzene, a néptánc és a tárgyalgó népművészet seregszemléje, amelyen műkedvelő és hivatásos előadók, gyermek- és felnőtt néptáncgyűttesek, zeneiskolások és hagyományőrző népművészek működnek közre, a Kárpát-medencei és a moldvai magyarság, valamint a hazai nemzetiségek képviselésében.” Vö.: <http://tanchaztalalkozo.hu/hun/index.php>, (Utolsó letöltés: 2017. január 25.)

39 „2016.06.08-án: Fonó szerda táncház évadzáró gála Hevederrel, Magyarpalatkai bandával, adatközlő táncos mesterekkel” Vö.: <http://www.fono.hu/hu/2016.06.08.fono-szerda>, (Utolsó letöltés: 2017. január 25.)

40 FEISCHMIDT 2005.

41 A mozgalom elsődleges utazási célpontja Erdély magyarlakta területei. Kezdetben elsősorban Székre utaztak a táncosok és zenészek, azzal a szándékkal, hogy ott „élőben” láthassák és átéljenek egy-egy lakodalmat vagy táncalkalmat. Így a felfedezés, az egzotikummal való találkozás, a kirándulás, közös „buli” élmények szerepelnek vonzóerőként. Szabó említést tesz továbbá az erdélyi táborokról, „ahol szervezett körülmények között a legjobb adatközlőktől tanulhatnak énekelni, táncolni, zenélni az érdeklődők” SZABÓ 2006. 173.

42 MOLNÁR 2010.

43 FEISCHMIDT 2005. 7.

44 EÖRY 2010. 190.

45 Erről szóló tanulmány: lásd: FÜLÖP 2014.

kellékboltjában,<sup>46</sup> a fővárosi Országos Táncháztalálkozón, a néptánc táborokban, a Sebes-Körös partján évente megrendezett Feketetői vásáron,<sup>47</sup> stb. Az utóbb említett alkalmat akár „szent időként” is értelmezhetjük, hiszen vannak olyan személyek, akik évente kilátogatnak a vásárra, újabb ereklyék felkeresése vagy az ott szervezett multság érdekében. További kiemelt alkalmak lehetnek például a tánc táborok, fesztiválok, ünnepek (farsang, kalendáriumi ünnepek).<sup>48</sup> A szent szövegek gondozását pedig akár a népdal énekek szigorú követésével, a táncfolyamatok autentikus másolásával és előadásával állíthatjuk párhuzamba véleményem szerint.

Különbőféle megnevezések is előfordulhatnak a tánc házások között, ilyen például a „mester”, az „adatközlő”, az „őstehetség, kimagasló tehetségű táncos, legkiemelkedőbb táncos egyéniség, sztáradatközlő” stb. E megjelölések között vannak olyanok, amelyeket a táncfolklorisztikai és -antropológiai érdeklődésből vett át a szubkultúra. Másik példát a magasztaló kijelentésekre a Tinnyén szervezett tánc házban hallottam, ahol egy budapesti néptáncos az egyik széki vendég táncstílusára hívtak fel a jelenlévők figyelmét, mivel szerinte a férfi táncolta „az igazi, eredeti” legényest.

Hipotézisem szerint a tánc házmozgalomban tetten érhető kultusz alapját a szubkultúra autentikussághoz és hagyományos kultúrához való viszonya adja. Az adatközlők autoriter személyekként, autoritás-mintaként szerepelnek a csoport számára.<sup>49</sup> Az „auctor” és az „autoritás” jelentéseinek összefüggései a tisztelettel és tekintéllyel való rendelkezéssel és az ebből következő bizalommal írható le. Az autoritás tehát példát, mintát, egy személy jelentőségét, tiszteletmértőségét, hitelességet, érvényességét és az, ami vagy aki valaminek a hitelességét jelenti. Az „auctor” pedig személy vagy személyekből álló csoport, akik tiszteletnek örvendő, követére méltónak, vagy tekintéllyel rendelkezőnek tartott.<sup>50</sup> Ilyen autoritás-mintának tekinthetők az adatközlők is, mivel a tánc ház mozgalom példamutató, az autentikus népi kultúra hiteles megismerésüként tartja őket számon.

## Sztárok vagy hősök?

Az angolszász kultúratudományban már az 1960-as évek óta foglalkoznak a hírességek vizsgálatával. A Magyarországon folyó kutatások leginkább arról szólnak, hogy az ember miért is követi nyomon a sztárok mindennapi életét,

46 Lásd: <http://neptanckellek.hu/about-us.html> (Utolsó letöltés: 2017. 01. 25.)

47 Lásd: <http://www.poli.hu/~szucst/fekto1.htm> (Utolsó letöltés: 2017. 01. 25.)

48 Ilyen fesztivál például a szamosújvári Mezőség fesztivál, ünnep pedig a különböző farsangi bálók (vö.: [http://est.hu/esemeny/9314451/farsangi\\_bal](http://est.hu/esemeny/9314451/farsangi_bal) Utolsó letöltés: 2017. 01. 25.)

49 A fogalom a latin „autoritas” szóból származik, jelentései: tanító, tanácsadó, kezes, példa, példaképül szolgáló.

50 LÖFFLER 2010. 21–22.

miért rajonganak a híres emberekért s azok történeti, kulturális és társadalmi jelentőségét vizsgálják. Az eddig felhalmozott külföldi szakirodalomról ad tájékoztató tanulmányában Munk Veronika (2009). Munkájában a sztársághoz kapcsolódó definíciókat, úgy, mint a celebrity, sztár, híresség, celeb, angol irodalmak alapján ismerteti. Munk szerint, ha Magyarországon „sztárokról” van szó, a fogalom egy negatív jelentéssel is társulhat, s általában a kultúra hanyatlásával kapcsolják össze szereplőit.<sup>51</sup> Munk Boorstin amerikai történész értelmezését említi miszerint a celebrityk álesemények folyamán válnak a nyilvánosság részeseivé, s ezek a rendezvények (például PR-események, sajtótájékoztatók) a média számára szerveződnek, nem önmagukban léteznek. A celebrity pedig a műeseményeknek az emberi megfelelőjeként definiálja, vagyis egy humán pszeudoesemény, melyet a média hozott létre, s létezését is a média tartja fenn. Boorstin szerint a „celebrity a posztmodern tünete, amelyben a kultúra tagjai, vagyis a közönség számára a valóságot felülmúló értékke válik a látvány, a szimuláció”.<sup>52</sup> Az itt felsorolt értelmezések főszereplői a posztmodern korból, a populáris kultúrából kerültek elő, a néptáncmozgalomban megjelent „sztárok” (az *adatközlők*) és az ő fontosságuk a fentiekben említett hasonlóságokat tartalmazhatnak. Ha a „sztárok” a kultúra hanyatlásával, akkor az *adatközlők* magasztalása a népi kultúra presztízsének emelkedésével azonosíthatóak. A hírességek áleseményeken való jelenlétük és jelentőségük párhuzamba hozható-e az *adatközlők* magyarországi és erdélyi szerepeltetésével? Úgy gondolom, hogy a Boorstin féle megállapítás, azaz, hogy a sztárokat a média, vagyis egy külső közvetítő hozta létre a közönség számára, kiemelkedő egyéneket nevez meg és emel ki a többség közül, vajon így jöhettek volna létre az *adatközlők* is? Hiszen a falusi táncosok és zenészek csak akkor válik szerepük kiemeltté, különlegessé, ha „rivaldafénybe”, vagyis olyan események középpontjába kerülnek, ahol jelenlétük értékessé válik (ld. táncháztalálkozó, tánc táborok), ők maguk a figyelem középpontjába kerülnek). Az *adatközlők* fiktív csoportjának meglétét az érdeklődők hozták létre, elvégre saját közösségükben ők nem „adatközlőként”, hanem egy társadalmi csoport, réteg tagjaiként szerepelnek, akiknek saját státuszuk, helyük van a lokális közösségben.<sup>53</sup>

Povedák István szerint a *hősök* élő kultusszal rendelkeznek, emléküik nem csak az írott kultúrában található, hanem különböző csoportok identitásformáló szereplői is. Személyükről történetek születnek, a hozzájuk fűződő tárgyak ereklyének számítanak, sírhelyük zarándokhellyé, ők maguk pedig emblematisz személyekké válnak. Napjaink hőseinek társadalmi megítélése a szentkultuszhoz és a történeti hősök kultuszához hasonlóan van jelen. A *sztárok* azonban

51 Példaként ifj. Gáspár Győzőt „Győzikét”, salgótarjáni előadó és „show-man”, magyar celebet említi (Wikipédia 2016).

52 MUNK 2009.

53 Ez azonban a külső érdeklődés hatására megváltozhat, melynek kérdése a további kutatás egyik részét képezhetné.

a tömegmédiákon keresztül, egy körülhatárolható csoport kulturális szereplői. A *Néprajzi Lexikonban* a *mondahős* fogalmát találjuk, mely egy olyan pozitív vagy negatív szereppel bíró személyt jelöl, aki a történetek középpontjában áll s egy közösség identitástípusát képviseli.<sup>54</sup> A hős alakjának három fajta személyiségtípusát különböztethetjük meg: lehet a történeti mondák központi figurája (pl. Mátyás király), történelmi szereplő, politikus (pl. Nagy Imre), valamint napjaink kiemelkedő személyisége, a sztár, mint „posztmodern kori hős”.<sup>55</sup>

A sztár és a hős kifejezés szorosan kötődik egymáshoz, akár szinonimaként is értelmezhetőek. A hősök megtalálhatók mind a hagyományos, mind a populáris kultúrában, gondoljunk csak a népmesék, regények, filmek szereplőire, így a kortárs sztárok és hírességek is hősökként határozhatóak meg.<sup>56</sup> Azonosításának kritériuma egy közösségre nagy és hosszas hatás gyakorolása, egy őt körülvevő tisztelet jellemzi, s ha ez a tisztelet valamilyen tevékenységben megmutatkozik, akkor már *kultuszról* is beszélhetünk. A hősök szociokulturális szükségleteket, vágyakat és emberi-kollektív igényeket elégítenek ki, követendő példaképként jelennek meg.<sup>57</sup>

Az angol nyelvben használt *celebrity* fogalma több jelentéssel rendelkezik, úgy, mint a híresség, sztár, a közélet és a médiavilág látványos szereplője, kultusza pedig a 20. században alakult ki. Hankiss Elemér szerint a hagyományos társadalmakban is jelen voltak a hírességek, akiket sokan ismertek, „akiket a rang, a hatalom, a pénz vagy valami nagy és különös teljesítmény vett körül sugárzó aurával”.<sup>58</sup> Ilyen személyek például a szentek, arisztokraták, pápák, népi hősök (pl. Jeanne d’Arc) stb. A tömegtársadalomban a média segítségével válnak ismertté a „kiválasztottak,” akik olyan tulajdonságok megtestesítői, melyek hiányoznak az emberek mindennapi életéből: gazdagság, hatalom, szépség, tehetség, izgalom és a halál fölött diadalmaskodó élet.<sup>59</sup>

De vajon az erdélyi, falusi táncosoknak és zenészeknek közük van mindehhez? Értelmezésem szerint az adatközlők csoportja egy olyan hőskort, az elveszett paradicsom mítoszáat testesít meg, amikor még a néptánc és népzene az ember mindennapi életének része volt, az idősebb, falun felnőtt táncos adatközlők fiatalokukban aktív táncélettel rendelkeztek, vagy hagyományos úton tanulták meg azokat.<sup>60</sup> A falusi ember életében a tánc, a mulatság fontos szerepet töltött be.<sup>61</sup> A táborokba vagy táncházakba látogató érdeklődők részesei lehetnek egy olyan eseménynek, ahol az erdélyi idős táncosok bemutatják tánc tudásukat, a zenészek pedig hagyományos repertoárjukat muzsikálják a közönség számára. A közös

54 DOBOS 1980. 640.

55 POVEDÁK 2011.

56 A celeb szó latin eredetű, nagy tömeg ünneplését, magasztalást és isteníítést jelent.

57 POVEDÁK 2011.

58 HANKISS 2005. 441.

59 HANKISS 2005.

60 LÁSD: MOLNÁR 2010.

61 Lásd még: PESOVÁR 1981.

táncalkalmon való részvétellel a táncházas szubkultúra tagjai egy elmúlt, vagy elképzelt paradicsomi állapotot idézhetnek fel, ahol még funkciójában működik a néptánc és a népzene. Az élményről a következőképp fogalmaztak: „ők az adott hely autentikus oldala, maga az életérzés, még ha a globalizáció már fel is falt szinte minden egyediséget”, „hangulatteremtők”, „elengedhetetlen az autentikus légkör megteremtéséhez.”

## Sztáradatközlők

A továbbiakban olyan erdélyi, falusi hagyományőrző személyeket emelek ki, akik visszajáró vendégei a magyarországi táncházaknak, néptánc táboroknak. Könczei Csongor tanulmányában<sup>62</sup> a „tudatos hagyományörzés elterjedésével” kapcsolatban<sup>63</sup> a *sztáradatközlők* felfedezését, etalonná válását és azok saját közösségük tánc kultúrájára tett hatását vizsgálандó területként említi meg, de a fent említett kifejezéssel több esetben szóbeli közlésekben, megnyilatkozásokban is találkozhatunk. Leginkább olyan személyekről van szó, akik nem csak elismert zenészek, táncosok, hanem sikeresek, közkedveltek, népszerűek, egy-egy tájegységet velük azonosítja a táncházas szubkultúra. A következőkben egy ilyen sztáradatközlő példát ismertetek.<sup>64</sup>

A már említett Kodoba (Códoba) Martin „Florin”, egy magyarpalatkai cigányzenész család és a Magyarpalatkai Banda tagja, elismert és közismert személyiség a magyar táncházasok körében. Többször hívják Magyarországra, illetve külföldi magyar közösségekbe is muzsikálni. Népszerű személyiség, hiszen magyarul jól beszél, jó kapcsolatot ápol a magyar táncházasokkal. Az általam vizsgált két táborban különböző funkciókban vett részt, így a továbbiakban a zenész jelenlétének a táborozókra tett hatását foglalom össze. Györgyfalvára „Florin” családjával és Mácsingó Ignác „Kicsi Náci” (Mařingo Ignat) báréi zenésszel csupán egy estére érkezett a táborba, mint vendég, akit muzsikálni hívtak az esti táncházba. A látogatás célja a vendégek számára elsősorban a pénzszerzés volt, emellett természetesen a találkozás és mulatás volt a résztvevőkkel, az oktatókkal, szervezőkkel és a táncosokkal. Egyszer, mikor „Florin” és a többi zenész muzsikálni kezdetett, a táborozók körülvették őket és csak hallgatták, ahogyan játszanak. A táncház közben is zenéltek, volt olyan táncospár, aki folyamatosan rá figyelt táncolás közben, arra is ügyelve, hogy egy-egy látványos motívum „Florin” előtt történjen meg.<sup>65</sup> A zenész jelenlétével több táborozó magatartása, viselkedése is

62 KÖNCZEI 2014. 132.

63 KÖNCZEI 2014. 132.

64 Ki kell emelnem, hogy jelen tanulmányban csupán a táncházas szubkultúra szemszögéből mutatom be a sztáradatközlőket. A teljes körű vizsgálat érdekében további kutatás szükséges.

65 A táncos és zenész kapcsolatára jelen tanulmányomban erre nem térnék ki, a témáról bővebben lásd: VARGA 2010.



megváltozott: sokan a közelébe akartak kerülni, beszélgetni vele, a táncban is próbáltak vele „kommunikálni”, átélni azt az élményt, hogy egy magyarpalatkai cigányzenész húzta a táncos „lába alá” a muzsikát. Az egyik táborozó szerint „az otthoni zenekarok csak egy másolatát adják vissza, annak, amit ők csinálnak. [...] az külön élmény volt, amikor felálltak táncolni!” Jelenlétük különleges hangulatot adott az estének: „élmény, arra mindig emlékezni fogunk [...] hogy a palatkaiak húzták a zenét és teljesen más a hangulata és ezt nem lehet elfelejteni.” Ezzel szemben Válaszúton egyrészt, mint zeneoktatóként, másrészt az esti táncházban pedig muzsikáló zenészként volt jelen. Itt nem csak egy alkalommal lehetett vele találkozni, ottléte nem volt különleges, sőt megszokottá vált a mezőségi táborban. Az első példában azt láthatjuk, hogy milyen mértékben tekintenek valakit különlegesnek erdélyi származása, tudása miatt és pillanatnyi jelenléte milyen módon értékelődik fel az adott kontextusban. Informátoraim elmondása alapján „Florin” egy igen híres személy, aki képviseli és átadja zenei tudását, emellett pedig kulcsfiguraként reprezentálja a mezőségi kulturális értékeket.

## TALÁLKOZÁS AZ AUTENTIKUSSÁGGAL

Az autentikusság egy kulturális jelenség hitelességét, hagyományhoz való hűségét, valódit vagy igazat jelent. Más értelmezés szerint autentikus az, amit hagyományos vagy eredeti úton készítenek, illetve tesznek.<sup>66</sup> A fogalom problematikája azonban több kontextusban, különböző meghatározással is megjelenik: színházi előadásokban, folklór- és táncszínházi műsorokban, táncházak szabályrendszerében, népművészeti versenyek kritériumában és személyes értelmezésekben is. Könczei Csongor szerint az autentikusság a városi táncházak és a színpadi táncművészet központi ideológiává vált.<sup>67</sup> A hitelesség kérdése mindenképp elméleti problémaként van jelen napjainkban. Számos tudományos meghatározás keletkezett az autentikus fogalmáról, azonban közös konszenzus nem született. Az antropológia tudományágán belül például a turisztikai,<sup>68</sup> etnokoreológiai<sup>69</sup> vizsgálatok foglalkoznak az autentikusság és a hitelesség kérdéskörével, de előfordulnak tudománynépszerűsítő folyóiratokban és on-line fórumok diskurzusaiban is.<sup>70</sup>

Szabó Zoltán a magyarországi néptáncosok erdélyi kiutazásairól, a táncházas turizmus jelenségéről saját tapasztalatai alapján írt tanulmányában.<sup>71</sup> Az utazásokat nyomon követve beszámolókkal illusztrálja a folklór és a turizmus közötti kapcsolatot. Szabó a táncházas turizmus szereplőit a „táncházmozgalomhoz”

66 Oxford Dictionaries, Oxford University. Elérhető: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/authentic?q=authentic>, (Utolsó letöltés: 2014. november 20.)

67 KÖNCZEI 2014. 132.

68 Vö.: PUSZTAI 2007., PUSZTAI 2011., PUSZTAI 2013., VÖRÖS 2005.

69 Vö.: NAHACHEWSKY 2011., FELFÖLDI 2004., BUCKLAND – FELFÖLDI 2002.

70 Például a Folkmagazinban, vagy a youtube video megosztó weboldal hozzászólásaiban.

71 SZABÓ 2006.

mint szubkultúrához tartozó egyéneket jelöli, amely – szerinte is – a társadalomnak egy szűk rétegét jelenti. A hagyományos zene és tánc iránt érdeklődőket három csoportra osztja: az elsőbe a mozgalom vezetőit, irányítóit helyezi, akik színpadi előadóként, oktatóként (zenészek, táncosok) tettek szert hírnévre. A másik csoportba a táncházba látogatók, népművészet-kedvelők tartoznak, az ún. „szimpatizánsok”, a harmadik kategóriába pedig a kívülállók csoportja, azaz a folklórműsorokat, folklórprogramokat befogadó közönség tartozik.<sup>72</sup> Az első két kategória szereplői közvetlenül vagy közvetve találkozhattak az *élő* hagyománnyal, mely Szabó szerint „a mozgalom felkutató, gyűjtőtevékenysége nyomán reflektorfénybe került adatközlők révén”<sup>73</sup> volt lehetséges.<sup>74</sup> Az első csoportba tartozók a „valódi” folklórt közvetlen módon, annak saját környezetében ismerheti meg,<sup>75</sup> s ez a „szimbolikus érintkezés”, a közös élmények átélése egyfajta presztízsként, kiváltságos helyzetként is értelmezhető a szubkultúra körében: „fontos, hogy eredeti dallamokra lehessen tanulni eredeti adatközlőktől. Ha ez megtörténik, akkor átjön az az életérzés, amit az adott tájegység tartogat.”

Szabó szerint mozgalom elsődleges utazási célpontja Erdély magyarlakta területei. Kezdetben elsősorban Székre utaztak a táncosok és zenészek, azzal a szándékkal, hogy ott „élőben” láthassanak és átéljenek egy-egy lakodalmat vagy táncalkalmat. Így a felfedezés, az egzotikummal való találkozás, a kirándulás, közös „buli” élmények szerepelnek vonzóerőként. Szabó említést tesz továbbá az erdélyi táborokról, „ahol szervezett körülmények között a legjobb adatközlőktől tanulhatnak énekelni, táncolni, zenélni az érdeklődők.”<sup>76</sup> Az adatközlőkkel való találkozást tanulmányában kétféle módon említi meg. Egyrészt amikor a mozgalom résztvevői, a táncosok, zenészek Erdélybe látogatnak, hogy egy hagyományos (tánc)eseményt testközelből, annak természetes közegében tapasztalják meg, másrészt az adatközlők utaztatásáról tesz említést, melynek céljaként a közönséggel, érdeklődőkkel való közvetlen találkozást, kapcsolatteremtést hangsúlyozza. Ekkor – Szabó szerint – nem egy előre megalkotott előadást vár el a közönség, hanem az élő hagyományra, a tiszta forrásra kíváncsi. Ugyanakkor azzal, hogy természetes közegéből kiragadva jelennek meg az erdélyi táncosok, zenészek (a színpadon), azaz csak a produktumot láttatják a nézőkkel s nem azt, hogy előadás a maga természetességében milyen módon valósul(hat) meg.<sup>77</sup> A táncházmozgalom kezdetétől jelentős szerepe van az adatközlőktől való közvetlen tanulásnak és a velük való megismerkedésnek, de ezzel kapcsolatban Szabó nem tér ki arra, hogy az egyén számára ezek a találkozások milyen jelentőséggel bírnak, miért válnak fontossá az erdélyi falusi zenészek és táncosok.

72 SZABÓ 2006. 170.

73 SZABÓ 2006. 170.

74 SZABÓ 2006.

75 VARGA 2014.

76 SZABÓ 2006. 173.

77 SZABÓ 2006.

Informátoraim a következő válaszokat adták ezzel kapcsolatban: „Szerintem megtiszteltetés. Lesz olyan generáció, akiknek nem lesz lehetősége velük találkozni és ezt nekünk ki kell használni!” Így egy másik: „Míg van rá lehetőségünk találkozni velük, tőlük tanulni, addig minden lehetőséget ki kell használnunk.”

## KONKLÚZIÓ

Tanulmányomban igyekeztem rövid áttekintést nyújtani a táncházmozgalomban található adatközlő-kultusról. Ehhez elsősorban olyan helyszíneket és eseményeket vizsgáltam, ahol a táncházas szubkultúra tagjainak lehetősége adódott az erdélyi falusi zenészekkel és táncosokkal való személyes találkozásra. A kutatás alapján megállapítottam, hogy az adatközlőket a táncházasok az autentikus, hiteles, „eredeti” tudás hordozóiként tartják számon, akik így egy adott társadalmi csoport ideáljainak megtestesítői. Tisztelet és nagyrabecsülés övezi őket, ami különböző módon nyilvánul meg, például az illő távolság megtartásában a táncbemutatókon. A zenész és táncos adatközlők színpadi körülmények között szerepelnek, és a hitelesség autoritásával rendelkeznek. Előadásuk alkalmával a táborozók betekintést nyerhetnek a lokális tánc kultúrába, elleshetik az adatközlők illetve a megismerni vágyott kultúra táncos sajátosságait, így azt nem csupán felvételtől, hanem testközelből is megtapasztalhatják. Mindezek miatt az erdélyi táncos adatközlők modellekként, mintaadókként értelmezhetők. Az autentikus ebben a kontextusban minőségi értéket jelent. Az adatközlő fogalma következetesképpen többletjelentéssel ruházódik fel, nem csak egy olyan csoportot jelöl, ami egy társadalomtudományi kutatás számára fontos információkkal szolgál, hanem egy szubkultúra által kialakított mítosz-kép megtestesítői, a tradicionális néptánc mintájául szolgálnak, ideáljainak szimbólumai.

Kutatásom nem tekinthető lezártnak, így a továbbiakban a falusi táncosokkal és zenészekkel való találkozás utáni „sztárkultusz fényében” való állapot, valamint a „modern adatközlők”, a „sztárkoreográfusok,” hivatásos táncosok és a táncházasok viszonyának vizsgálata áll. A profi táncosok kultusza is új jelenségeként vizsgálható.

## IRODALOM

BENNETT, Andy

2005 Szubkultúrák vagy neo-törzsek? A fiatalok, a stílus és a zenei ízlés közötti kapcsolat újragondolása. *Replika* 53. 127–143.

COHEN, Albert K.

1969 A szubkultúrák általános elmélete. In: Huszár Tibor – Sükösd Mihály (szerk.): *Ifjúságszociológia*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 264–286.

DÁVIDHÁZI Péter

2007 *Egy irodalmi kultusz megközelítése*. Elérhető: <http://www.kultuszok.hu/tanulm.php>, (Utolsó letöltés: 2016. december 15.)

DOBOS Ilona

1980 Mondahős. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* 3. köt. Budapest: Akadémiai Kiadó. 640.

ERÖY Vilma

2007 Erekllye. In: Erőy Vilma (főszerk.): *Értelmező Szótár*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 190.

FEISCHMIDT Margit

2005 A magyar nacionalizmus autenticitás-diskurzusainak szimbolikus térfoglalása Erdélyben. In: Feischmidt Margit (főszerk.): *Erdély-(de)konstrukciók*. Budapest – Pécs: Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék. 7–32.

2007 Az antropológiai terepmunka módszerei. In: Kovács Éva (szerk.): *Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet*. Budapest: Néprajzi Múzeum. 223–233.

FELFÖLDI László

1999 A táncos egyéniségkutatás elveinek és módszereinek kialakulása. Történeti áttekintés'. In: Gupcsó Ágnes (szerk.): *Zenetudományi dolgozatok 1999: Falvay Zoltán 70. születésnapja tiszteletére*. Budapest. Magyar Tudományos Akadémia Zenetörténeti Intézete. 139–160.

2004 Hitelesség és kultúra. In: Janikovics József, Nyerges Judit (szerk.): *Hatalom és kultúra. Az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai*. I. kötet. Budapest: Nemzetközi magyarságtudományi Társaság. 411–420.

FELFÖLDI László – GOMBOS András

2006 *A népművészet táncos mesterei*. Budapest: Hagyományok Háza.

FÜLÖP Hajnalka

2014 Autentikus paraszti öltözetek néptáncosok ruhatárában. *Korall* 15. évf. 55. sz. 101–122.

HANKISS Elemér

2005 *Az ezerarcú én*. Budapest: Osiris Kiadó.

KACSIK Zoltán

- 2012 Szubkultúra-kutatás és rajongókutatás: kapcsolatok és lehetséges szinergiák. In: Guld Ádám – Havasréti József (szerk.): *Zenei szubkultúrák médiareprezentációja: Stílusok, színterek, identitáspolitikák*. Budapest – Pécs: Gondolat Kiadó. 11–23.

KALLA ZSUZSA

- 1994 Előszó. In: Kalla Zsuzsa (szerk.): *Tények és legendák, tárgyak és ereklyék*. Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum. 7–8.

KESZEG Vilmos

- 2015 Népi specialisták. Elérhető: <http://lexikon.adatbank.ro/tematikus/szocikk.php?id=96>, (Utolsó letöltés: 2015. március 29.)

KÖNCZEI Csongor

- 2009 *Hogyan lett a Kodobákból Codoba? Másodlagos identitásváltások egy mezősegi cigánymuzsikus családnál*. Műhelytanulmányok a romániai kisebbségekből 25/2009. Kolozsvár: Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale.

LÖFFLER Tibor

- 2010 *Hatalom – autoritás – legitimitás. Elméletek és elméletkritika*. Szeged: JATEPress.

MARTIN György

- 2004 *Mátyás István 'Mundruc' Egy kalotaszegi táncos egyéniségvizsgálata*. Budapest: Planétás Kiadó.

MOLNÁR Péter

- 2010 A táncház mítosza és valósága: amit a 21. század néprajzosa Széken talál. In: *Folkszemle*. Elérhető: [http://folkradio.hu/folkszemle/molnarpeter\\_tanchazmitosz/index.php](http://folkradio.hu/folkszemle/molnarpeter_tanchazmitosz/index.php), (Utolsó letöltés: 2016. december 15.)

MUNK Veronika

- 2009 Sztárság, elméletben. *Médiakutató* 2009 tavasz. Elérhető: [http://www.mediakutato.hu/cikk/2009\\_01\\_tavasz/01\\_sztarsag\\_elmeletben](http://www.mediakutato.hu/cikk/2009_01_tavasz/01_sztarsag_elmeletben), (Utolsó letöltés: 2016. február 28.)

NAHACHEWSKY, Andriy

- 2011 *Ukrainian dance: a cross-cultural approach*. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company Publishing.

PALÁDI-KOVÁCS Attila

- 2015 Az életutak megismerésének forrásai. In: Sárkány Mihály – Szilágyi Miklós (szerk.): *Magyar Néprajz* VIII. köt. Budapest: Akadémiai Kiadó. 762–771.

PESOVÁR Ferenc

- 1981 Tánccélet és táncos szokások. In: Hoppál Mihály (szerk.): *Magyar Néprajz* VI. köt. Budapest: Akadémiai Kiadó. 195–198.

POVEDÁK István

2011 *Álhősök, hamis istenek?* Szeged: Gerhardus Kiadó.

PUSZTAI Bertalan

2007 Autentikusság, rivalizálás, „márkázás”. Megalkotott hagyományok használata a turizmusban. In: Wilhelm Gábor (szerk.): *Hagyomány és eredetiség*. Budapest: Néprajzi Múzeum. 226-239.

2011 Paradigmaváltások a kultúrakutatás autentikusság értelmezésében. In: Fejős Zoltán (szerk.): *Színre vitt helyek: Tanulmányok*. Budapest: Néprajzi Múzeum. 18-32.

2013 A turista jóllét forrása. Találkozás az autentikus látnivalóval vagy igazi önmagunkkal. In: Michalkó Gábor – Rátz Tamara (szerk.): *Jó(l)lét és turizmus: utazók, termékek és desztinációk a boldogság és a boldogulás kontextusában*. Székesfehérvár – Budapest: Kodolányi János Főiskola, Romániai Magyar Néptánc Egyesület. 13-21.

RONSTRÖM, Owe

1989 The Dance event: A terminological and methodological discussion of the concept. In: *The Dance Event: A complex Cultural Phenomenon*. Copenhagen: ICTM Study Group on Ethnochoreology, 21–29.

SZABÓ Zoltán

2006 „Elindultam hosszú útra...” Egy társadalmi csoport utazásai a 20. század utolsó három évtizedében. In: Sándor Ildikó (szerk.): *A betonon is kinő a fű. Tanulmányok a táncházmozgalomról*. Budapest: Hagyományok Háza. 161-182.

SZÉKELY Anna

2015 Az autentikusság és hitelesség kérdésének vizsgálata három magyarországi néptáncverseny kapcsán. In: Simon András (szerk.): *DiákKörKép 2. Tudományos diákköri írások a néprajz szegedi műhelyéből*. Szeged: Solymossy Sándor Közhasznú Egyesület – SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék. 26–46.

SZÖNYI Vivien

2014 A magyarországi táncházmozgalom hatása egy moldvai csángó település tánc kultúrájára. In: Vajda Zoltán (szerk.): *Tehetségek a tudomány horizontján: válogatás a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara hallgatóinak tudományos munkáiból*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar. 295–309.

TAKÁTS József

2005 A kultusz kutatás és az új elméletek. Elérhető: <http://www.holmi.org/2002/12/takats-jozsef-a-kultusz-kutat-as-es-az-uj-elmeletek>, (Utololsó letöltés: 2016. december 10.)

VARGA Sándor

2010 Belső-mezősségi példák a táncosok és zenészek közötti kapcsolatra. *Folkszemle*. Elérhető: [http://folkradio.hu/folkszemle/varga\\_tancoszeneszkapcsolat/index.php](http://folkradio.hu/folkszemle/varga_tancoszeneszkapcsolat/index.php) (Utolsó letöltés: 2016. január 9.)

2014 A táncházas turizmus hatása egy erdélyi falu társadalmi kapcsolataira és hagyományaihoz való viszonyára. In: Könczei Csongor (szerk.): *Az erdélyi magyar táncművészet és tánctudomány az ezredfordulón II.* Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet. 105–128.

VÖRÖS Gabriella

2005 A szakrális, a nemzeti közösség és az egzotikum élménye. A magyarországiak részvételének motivációiról a csíksomlyói pünkösdi búcsúban. In: Feischmidt Margit (szerk.): *Erdély-(de)konstrukciók*. Budapest–Pécs: Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék. 69–84.

## INTERNETES FORRÁSOK

A Csángó Fesztivál célja, feladata, küldetése. Elérhető: <http://www.csangofesztival.eu/node/68>, (Utolsó letöltés: 2017. január 25.)

A Mezőség Tinnyén meg a csávásiak, Elérhető: <https://www.facebook.com/events/1616580688667252/>, (Utolsó letöltés: 2017. január 25.)

Auróra Farsangi Bál a Csángálló Zenekar és Erdőfü. Elérhető: [http://est.hu/esemeny/9314451/farsangi\\_bal](http://est.hu/esemeny/9314451/farsangi_bal), (Utolsó letöltés: 2017. január 25.)

Feketető – Negreni - 2006. Elérhető: <http://www.poli.hu/~szucst/fekto1.htm>, (Utolsó letöltés: 2017. január 25.)

Fonó Budai Zeneház. Elérhető: <http://www.fono.hu/hu/2016.06.08.fono-szerda>, (Utolsó letöltés: 2017. január 25.)

Néptánc táborok. 2013. Elérhető: [http://www.neptanc.ro/category/27-neptanc\\_taborok/](http://www.neptanc.ro/category/27-neptanc_taborok/), (Utolsó letöltés: 2016. november. 7)

Néptáncosok Kellékboltja. Elérhető: <http://neptanckellek.hu/about-us.html>, (Utolsó letöltés: 2017. január 25.)

Országos Táncháztalálkozó és Kirakodóvásár. Elérhető: <http://tanchaztalalkozo.hu/hun/index.php>, (Utolsó letöltés: 2017. január 25.)



Online Kérdőív, Néptánc táborok 2014. Kérdőív. Készítette: Székely Anna. Elérhető: <https://docs.google.com/forms/d/13hmMt283A8LirG-4NbAPWmfgCBJxJezt6E9QJQYSbSA/viewform>, (Utolsó letöltés: 2016. január 28.)

Oxford Dictionaries. Oxford University. 2014. Elérhető: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/authentic?q=authentic>, (Utolsó letöltés: 2014. november 20.)

Gáspár Győző. WIKIPÉDIA 2016. Elérhető: [https://hu.wikipedia.org/wiki/G%C3%A1sp%C3%A1r\\_Gy%C5%91z%C5%91](https://hu.wikipedia.org/wiki/G%C3%A1sp%C3%A1r_Gy%C5%91z%C5%91) (Utolsó letöltés: 2016. március 4.)



Mezőségi énekesek népdaloktatás után (2015)



Visai adatközlők táncbemutatója a választói tánc táborban (2015)